

136

В ТЕРМОЛОДІ

Завантажено

ВИДАВНИЦТВО

„СЕРП І МОЛОТ“

Адрес: Київ, Ірининська 3-а, кв. 25,
Ю. КОРЧАК-ЧЕПУРКІВСЬКИЙ.

№ 4.

„Борітеся — поборете!“

Карл Кабтський

 ПАТРІОТИЗМ, ВІЙНА І
СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТІЯ.

ПЕРЕКЛАД З НІМЕЦЬКОГО.

Ціна 50 коп.

КИЇВ,
Лютий 1918 р.

БНДАНІТТО

СЕРПІ І МОЛОТ

ВІСЬОКІЙ ШКОЛІ ІНЖЕНЕРІВ
І ТЕХНІЧНИХ РАБОТНИКІВ

МОНІТОРІНГ

КРАСНА ІЗДАТЕЛЬСЬКА

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА

ЛІТЕРАТУРА

ВІСЬОКІЙ ШКОЛІ ІНЖЕНЕРІВ

ВІСЬОКІЙ ШКОЛІ ІНЖЕНЕРІВ

ВІСЬОКІЙ ШКОЛІ ІНЖЕНЕРІВ

6
10
ВИДАВНИЦТВО
„СЕРП І МОЛОТ“.

Українське Інформаційне Бюро
в ТЕРНОПОЛІ

„БОРІТЕСЯ—ПОБОРЕТЕ“.

Карл Кавтський

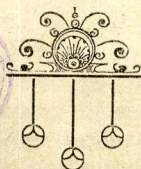
ПАТРІОТИЗМ, ВІЙНА І

 СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ.

ПЕРЕКЛАД з НІМЕЦЬКОГО.

~~45923~~

~~4.~~

КИЇВ,
Березень 1918 р.

103(41)6-636

ДРУКАРНЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
РАДИ.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

2867

ПАТРІОТИЗМ,

війна і соціал-демократія.

(Артикул низше поданий зістав написаний для французького партійного органу „La Vie Socialiste“, як відповідь зазиву, який так звучить:

Поважаний Товаришу!

З огляду на нинішню ситуацію, коли буржуазний імперіалізм загрожує світовому мирові, і з огляду на послідні полеміки в Франції, уважає „La Vie Socialiste“, що булоб добре зарядити анкету про соціалістичний інтернаціоналізм і його практичні консеквенції.

Маркс і Енгельс написали перед більше як пів століттям в „Комуністичнім маніфесті“:

„Робітники не мають жадної вітчизни. Не можна відобрати їм того, чого не мають. Коли пролетаріят мусить передовсім здобути політичне пановання, піднести себе до національної кляси, уконструватися самому як нація, є ще він сам національним, хоч і цілком не в змислі буржуазії“.

1. Що ви думаєте про сей уступ і як ви його розумієте; чи патріотизм і інтернаціоналізм дадуться разом погодити?

2. Яке практичне становиско, яку форму інтернаціональної пропаганди визначає він соціялістам супроти мілітаризму, колоніальної політики, їх причин і їх економічних наслідків?

3. Як мають ставитись соціялісти до інтернаціональних відносин (охоронні мита, охорона робітників і т. и.)?

4. Які обов'язки спадають на соціялістів на случай війни?

Надіємося, Поважаний Товаришу, що Ви виявите нам Ваш особистий погляд на ті справи, зроблений з обставин соціялістичної партії Вашого краю і т. п.).

I. Патріотизм.

На ті чотири питання, з якими звертається до нас редакція „La Vie Socialiste“, можна би дати коротку, в кількох реченнях, відповідь. Але вони обіймають так великі і важні проблеми, що можна би і чотири томи написати. Це останнє є ту виключене, на щастя моїх читачів і моє, але перше здається мені знову цілком безцільним, бо погляд одиниці може представляти що найбільше вартість куріозности, поки не подається основ, на яких він спертий. Я буду тому старатися, мою точку погляду принайменше в дечім з'основити. І хоч мушу спішитися, то таки не можу з огляду на складність поданих питань цілком коротко з тим справитися.

І так уже перше питання, чи патріотизм і інтернаціоналізм дадуться разом погодити,

не є таке цілком просте. Се залежить від того, що розуміється під патріотизмом? Але патріотизм не є щось природою дане, а суспільний продукт. Отчизна змінюється зі суспільними відносинами, і знова в нутрі якоїсь суспільности роля, яку відіграє отчизна, є для кожної класи інша, а з тим і інший її патріотизм.

Питання відкликується на „Комуністичний маніфест“, але власне становиско, яке займали Маркс і Енгельс супроти національних питань їх часу, показує найліпше, як складна проблема патріотизму, бо то становиско було і здавалося, повне суперечностей. Вони обстоювали з цілою рішучістю національні змагання Італійців, Мадярів, Поляків, але так само і Німців; і то останнє в такій мірі, що можна би їх уважати за німецьких патріотів, коли би вони не станули були в 1870 р. на стороні французької республіки проти цісарської Німеччини і не були б з цілою рішучістю поборювали відірвання Альзасії і Льотарінгії від Франції. В другій адресі генеральної Ради Інтернаціоналки про німецько-французьку війну запротестовано енергійно проти „злочину, що в другій половині дев'ятого століття покликано наново до життя політику добичей“, і проти „грабунку французької землі“.

Але хоч як живо заступались вони за ті нації, то до змагань самостійницьких менших славянських націй в Австрії і в Туреччині відносилися все з недовір'ям, а навіть з відразою.

Це здається дуже суперечним, коли виходиться з міщанського поняття про національність і патріотизм, але не є суперечним, коли на ці появи подивимося зі становища еманципаційної боротьби пролетаріату.

Вже не раз підношено те, що пролетаріят, як найнизша зі всіх клас, не може себе увільнити без поконання усякого гнету і визиску, отже і національного. Пролетарі якоїсь нації, іншою нацією гнетені, визискувані або хочби лише в їх самотійності загрожені, мусять цей гнет так само поборювати, як всякий інший. Але з другої сторони пролетарі нації, котра гнете і визискує або хочби лише загрожує їх сусідам, не мають найменшого інтересу до такого становища, яке дає користь лише пануючим класам їх нації, тим, котрі їх самих визискують і гнетуть. Противно пролетарі поневоленої нації є їх природними союзниками. Національні противники не повинні отже мати місця серед пролетаріату. Вони є йому чужі там, де він духовно і політично став самотійним. Де пролетаріят уже так далеко дійшов, там ніколи не може він розвинути агресивного патріотизму, не може ніколи хотіти скріпляти свою отчизну, свою націю коштом другої.

То впрочім є лише одна сторона пролетарського патріотизму і то не найхарактеристичніша. Також і інші класи, котрі не належать до визискуючих, можуть перейматись подібним згідливо-толерантним патріотизмом, як це доказує дрібно-міщанський радикалізм.

Але пролетарська еманципаційна боротьба не є лише боротьбою проти всякого рода гнету і визиску; вона є також боротьбою за новий спосіб продукції, а з тим і за нові суспільні форми, через які одиноко можливе є знесення всякого рода гнету і визиску. Тій новій суспільности відповідає і нова етика.

Продукція товарова є продукцією самостійних продуцентів, що при неограниченій свободі конкурують між собою. То веде до етичного ідеалу лібералізму і анархізму, повної свободи особи, котра має вповні вижитися. Лібералізм відрізняється тут від анархізму лише тим, що він свою етику пристосовує до вимог капіталістичної товарової продукції, з її соціальними і національними протиривностями, які роблять конечним примусову організацію держави, коли анархізм є антикапіталістичним, що змушує його, хочби він і як намагався показуватись модерним, шукати свого ідеалу в простій товаровій продукції, дрібно-міщанській і дрібно-мужицькій. Анархізм є лібералізмом для всіх. Лібералізм анархізмом для пануючих класів і їх паразитів.

Але капіталістичний спосіб продукції не може бути переможений поворотом до простої товарової продукції, лише здобуттям технічних добутків капіталістичної приватної продукції для усього загалу, отже через суспільну продукцію, виконувану через суспільність і для суспільности. Це є ідеалом пролетаріату капіталістичного способу продукції, скоро він звільниться духовно і політично від лібералізму

і анархізму. Тому і особистість не є для нього цілею про себе, а лише средством до цілі; тою цілею є між тим не друге індивідуум, а суспільність, загаль, котрому одиниця власне має служити. Не безоглядне виживання одиниці, а безоглядне віддання себе для загалу буде категоричним імперативом нової соціалістичної етики, категоричним імперативом, котрий впливає не як Кантівський з якогось там містичного світа річи про себе, але з дуже реального світа річей для нас, зі способу продукції. Пролетарій бачить своє щастя не в величчї і могутності своєї власної особистості, а в величчї і могутності організації, до котрої належить.

Через це однак не зноситься вільний розвій особистості, він якраз з привілеєм кількох „надчоловіків“, яким він є нині, стане спільним добром усіх. Бо доперва усупільнена продукція, котра кожного поодинокого робить простим кільцем великого механізму, дає можливість визначити для усіх стільки вільних хвиль, що кожний по доконаній праці продукційній може свобідно виживатися і розвиватися.

Про це згадую лише мимоходом, щоби дражливих почитателів вільної особистості за їх судьбу успокоїти. З нашою темою послідня увага не має нічого спільного.

Як одначе вложення усіх особистостей в великий продуктивний механізм, в яким усі вони мають служити як малі частинки, є цілею пролетарської еманципаційної боротьби, так те саме є також вже нині для пролетарі-

яту найважливішим средством його боротьби. Через розвій його організацій ступає він побідно вперед, організація однак є не що иншого, як відпорядкування одиниці загалові, обмеження його особистої свободи. Наші противники й не обурюються тому із-за нічого так, як із-за „тероризму“ в соціал-демократії і в заводових організаціях, але забувають, що „вільна особистість“ це забаганки, на які можуть собі дозволити крім босяків, богемії лише найбагатші з багатих; що це не є вже питання, хто має запанувати, чи організація чи вільна особистість в продукції і в суспільності, але чи капіталістична організація має йти на услуги кільком одиницям, чи соціалістична організація загалові.

До чого однак зміряють отсі всі виводи? готові многі з читачів спитатися. Прецінь розходиться о питання патріотизму, а не о питання етики. Цілком слушно, але одно з другим є тісно звязане і різницю між буржуазійним а пролетарським патріотизмом найлекше можна зрозуміти, коли пізналося різницю між буржуазійною етикою, а пролетарською.

В буржуазійнім думанню стоїть особистість одиниці на першім місці. Загал є лише за для неї, має про те лише дбати, щоби одиниці одна другій не влазили в дорогу. Як то декларация про право людини голосила: „Виконування природних прав кожного чоловіка не має ніяких инших границь, як ті, щоби забезпечити иншим членам суспільності уживання цих самих прав.“ Але під своєю осо-

бистістю розуміє буржуа не лише то, чим він є—це є таке незначне, що ніхто тому не загрожує,—але також і те, що він має; але це загрожене є через нікого так серйозно як через тих, що нічого не мають, через пролетарів. Деклярація прав людини французької революції зачисляла власність до цих непозбавляємих прав. Не лише продукт особистої праці, ні, все, що він має, як би він це й не здобув, коли би се й було навіть продуктом інших особистостей, як би це й мало від його власної особи походило. Охорона власности цінна в буржуазній отчизні так само як охорона особистости, як свобода, безпечність і опір проти гнету. І в практиці охорона власности належить до найгіднішої задачі буржуазної отчизни, отчизна, понятя як все багатство нації, стає сама утілесненням усієї власности.

Для пануючих кляс є отчизна змістом їх власного багатства, їх власної могутости. Передовсім для кляси капіталістів стає отчизна що раз більше їх власністю, якою вони володіють, з визиску якої раді б виключити так само конкуруючих капіталістів з заграниці як і пролетарів власного краю. І хочби й як несамолюбним був поодинокий капіталіст, як би і нерівнодушним був він на загальне добро, у всіх справах, де розходиться о клясові інтереси, не о особисті, там посідаючі кляси є високопатріотичні, і ставлять отчизну вище понад усі иньші, які-б там вони і не були, суспільні інституції.

З другої сторони охоронювати власність значить не що иньшого, як позбавити охоро-

ни тих, що нічого не мають. І коли дивитись на отчизну як на втілення усього багатства, яке в ній міститься, то пролетар є з неї виключений. Так говорить не лише „Комуністичний Маніфест“, так сказав також Тіберій Грах у звісній славній промові, в котрій вказав він на це, що навіть дикі звіри Італії мають свої нори і логовиска, в яких можуть спочивати, мужі однак, на котрих опирається могутність італійської отчизни, живуть з жінками і з дітьми без даху:

„Є це сором, коли вожди взивають їх на війні б ротись за їх домашніх богів і за гроби їх отців (отже за отчизну); бо між ними усіма є ледеи який оден, що посідає гроби своїх найблизших і власний домашній вівтар Лише, щоби другим доставити багатства, блеск і повноту уживання, носять вони меч і умирають на полі битви. Вони поконали світ і їх називають панами його; до них однак не належить хочби й клаптик землі“.

Але пролетарі хотять приватну власність на капіталістичне багатство нації, на отчизну, знести, щоби зробити його добром загалу, вони хотять державу як організацію панування і визиску перетворяти на організм суспільної продукції. Отже пролетарі не мають ще жадної отчизни, вони однак хотять її здобути і хотять її обем поширити, уможливлючи доступ до неї, то значить до її багатства, усім членам нації, і хотять звільнити її зі всякого панування своїх і чужих гнобителів і визискувачів. В цім змислі є вони національними і мають живий інтерес в відродженню і в незалежності отчизни.

Але суспільний організм суспільної продукції, до которого вони зміряють, не може обмежитися до одної нації, одного краю. Капіталістичний спосіб продукції створив світовий ринок; коли передше вимінювано між краями лише те, що збувало, коли кождий край все конечне, що потребував, сам продукував, то нині міжнародня торгівля стала для всіх капіталістичних націй услів'ям життя, ні одна з тих націй не може існувати сама про себе. Отже знесення продукції товарової веде остаточно з конечністю до суспільного регулювання цілої інтернаціональної продукції, до створення такого організму суспільної продукції, який обіймав би цілий світовий ринок; з тим однак і загал, котрому має кождий з окрема служити, не буде вже отчизною або нацією, але культурним людством.

Цего однак не ма що уважати за якусь фантастичну утопію будучности, то твориться уже нині в найбільш практичний спосіб в пролетарській класовій боротьбі, яка все і все більше стає інтернаціональною.

Правда, і буржуазний світ мусить признати певний рід інтернаціональності, яку приносять з собою світові взаємини. Але та інтернаціональність є лише перетворенням відношення, яке по буржуазній етиці повинно заходити між індивідуами, на відношення між націями. Капіталістична етика проклямує для кожного краю, як і для кожного індивідуя, право так поширювати і так користати коштом других зі свого майна і свого обсягу влади, як на це дозволяють йому його средства влади. Не

так брутальним є дрібно-буржуазний радикалізм або анархізм, котрий відповідає простій товаровій продукції. Сей жадає *laissez faire laissez aller* і для націй і для індивідуїв; але як ці, після оголошення прав людини, так само і тамті мають узнавати для себе границі в рівнім праві як і для иньших.

Цілком иньшою від того рода інтернаціональності, яка дозволяє кожній нації позволяти собі, що їй подобається, поки не підсунеться вже надто близько до другої, є інтернаціональність пролетаріату, яка жадає сполучення так націй як і індивідуїв в спільне вповці плянове ділання і відповідно до того вже тепер з'єднує до такого ділання пролетарські організації ріжних націй.

Остаточну ціль інтернаціональної соціалістичної суспільності і рух інтернаціональної боротьби пролетаріату не належить від себе розділювати, вони є рівнозначні. Нічого нема більш нерозумного, як ідея—уважати одно за ніщо, а друге за все. Однак чи будемо мати на увазі остаточну ціль, чи рух, чи обоє разом, все супроти тої ціли і того руху і отчизна і індивідуум перестануть грати ролю осередка, довкола котрого ціле наше політичне і соціяльне думання і праця вертиться. Справді, осягнення остаточної соціалістичної ціли мусить освободити дуже значну масу індивідуїв, мусить більше збагатити і обезпечити поодинокі нації, як це вдавалось дотепер котрій небудь суспільній організації. Мусить також змагання до тої остаточної ціли взагалі йти рівнобіжно зі що раз більшим висвободжуванням

індивідуів, зі зростом багатства і забезпеченням націй. Але все таки індивідуум і нація мусять підпорядкуватися інтернаціональній визвольній боротьбі пролетаріату і коли б одно з них в своїх особливих інтересах стануло в суперечність до вимог цієї визвольної боротьби, там мусить чи індивідуальний чи національний чи який иньший особливий інтерес, прим. цеховий або заводовий, уступити на бік.

Капіталістично думаючий націоналіст може заявити: *right or wrong my country* — чи слушно чи не слушно, я стою все на стороні моєї отчизни; соціяльний демократ мусить мати досить інтелігенції і відваги, щоби міг зрозуміти, коли відрубний інтерес нації, хоч би це було навіть власної, стає на дорозі визвольній боротьбі пролетаріату, і відповідно до того поступати. І беручи так справу можна зрозуміти, чому Маркс і Енгельс противились не лише національним змаганням австрійських Славян (за виїмком Поляків) і турецьких, як довго вірили, що з них може тягнути користи найлютіший ворог інтернаціональної визвольної боротьби, але також і се, що вони зважились, а з ними і ціла німецька соціалдемократія, виступити в німецько-французькій війні проти націоналізму власної нації, коли він прийняв форми, котрі могли бути вигідними лише Гогенцолерам і царизмові, зате демократії в Німеччині і у Франції як найглибше мусіли шкодити.

Стільки що до першого питання про відношення отчизни до інтернаціональності. А

тепер приступлю до решти, з котрих бажаю лише четверте обговороти; друге і третє вияс-
няться побіч самі собою. Зате четверте вима-
гає довшого розгляду.

II. Війна.

Коли хочеться відповісти на питання про
війну категорично, можна дуже легко потрапи-
ти між два млинські колеса; так тоді, коли уважа-
ється, що це є обов'язком соціалдемократії
кожну війну, яка вона й не була б, з огид-
женням відкидати і унеможлиблювати її, як
також і тоді, коли заявляється, що є обов'язком
соціалдемократії завжди, коли лише попаде
отчизна в війну з зовнішнім ворогом, охоче від-
дати все для її оборони.

Про це останнє згадав вже я злегка в
попереднім розділі. Коли для соціального де-
мократа отчизна не є найвищим добром, коли
її інтереси мають бути підпорядковані інте-
ресам загальної пролетарської визвольної бо-
ротьби, тоді і її оборона не може бути серед
всіх обставин обов'язковою, а такою буде вона
лише тоді, коли інтерес патріотичний збігається
з інтересом пролетарським або з інтересами за-
гального суспільного розвитку. Розуміється, го-
воримо про добровільну участь соціалдемокра-
тії в війні, а не про ту, яка впливає з при-
мусової служби військової. Про ту участь ска-
жемо далше.

Коли однак не може бути обов'язком со-
ціалдемократії якогось краю одушевлятися без
згляду на обставини війною, хоч би вона мала
бути й оборонною, коли вона вибухла, то так

само не може бути її обов'язком, з засади наперед і без застережень осуджувати кожду добровільну участь в війні, мовляв з тої причини, що війна є неетичним, варварським средством, а ми бажаємо мира між усіма націями.

Певно, що хочемо вічного мира, але не більше, як хочемо, прим. знесення клясових суперечностей. Але чи ж з цього виходить, що маємо зречись клясової боротьби? Противно, якраз ми розуміємо конечність тої боротьби в нинішній суспільности далеко острійше, як всі ті, котрі хотять сю суспільність клясових суперечностей і клясової боротьби увіковічити. Так само стоїть справа з війною. Ми, соціалдемократи, хочемо створити оден інтернаціональний суспільний організм, в котрім взнеслись би ми понад усі великі соціальні і національні противенства і в котрім створено би одну спільну суспільну власть, яка стояла б понад нації і тим самим стояла б над ними в їх можливих дрібних спорах як судія роз'ємчий. Так хочемо створити можливість вічного мира між націями. Але власне тому пізнаємо тим яркійше неможливість того мира нині, коли ми ще дуже далеко віддалені від того рода інтернаціональної соціалістичної суспільности і знаємо це тим ліпше, що усі проби перейти і прикрити через роз'ємчі суди суверенних капіталістичних правительств поодиноких країв глибокі прогалини, з котрих все виринають нові причини до війни—є утопією. Війна, як і революція, є катастрофами, які з же лізною конечністю навіщають від часу до часу

нинішню суспільність і лише разом з нею можуть зникнути.

Протягом століття умертвлювано їх уже багато разів, але лише щоби вони, наперекір усім надгробним промовам, ще раз пробуджувались до нового, грубого життя. Все в тих передсказаннях було лише бажання батьком такої думки, бажання впливаюче з того факту, що війна і революція все являються для буржуазної суспільності в рівній мірі тим страшнішим нещастям, чим вона більше розвивається і в своїм лоні розвиває зародки нових війн і революцій.

Правда, деякі давні причини війн уже зникли, але лише, щоби відступити місце новим. Капіталістичний спосіб продукції якогось краю вимагає постійного поширення її ринку і обсягу влади, це однак веде до безустанної заборчої політики усіх великих капіталістичних націй. Правда, від трийцяти років створено в самій Європі рівновагу, яку під загрозою найстрашнішої катастрофи не можна порушити і задля якої тому поки що ще жадна нація не думає про заборчу війну в тій частині кулі земельної—за виїмкою хіба війни проти одної Туреччини¹⁾. Але тим завзятійше силуються вони стільки землі загарбати в Азії і Африці, скільки лишилось ще її незанятої європейськими державами. Кожний такий заборчий похід містить однак в собі зародок і для європейських замішань і війн. Пригадаймо собі лише Фашаду і Мароко.

¹⁾ Брошюра написана ще перед вибухом європейської війни.—*Редакція.*

Кожна суспільність, котра опирається на клясових або національних противенствах, потребує для вдержання себе оружної сили. Є це глупота, коли буржуазні мирові маняки хочуть удержати капіталістичний спосіб продукції і рівночасно усунути війну, яка є лише наслідком його.

Хоч як сильне є наше бажання мира, хоч як противні нам є всякі насильні способи, ми не в силі перешкодити, щоби в новочасних боротьбах кляс і націй, таж само як це було в давнійших часах, не витворювались ситуації, в котрих з одної чи другої сторони підноситься насильство і лише насильство є в стані це насильство відперти. Дехто, як прим. Толстой, ужиття насильства серед всяких обставин узнає за злочинне, і тим самим помагає цим зпоміж пануючих кляс, які з найбільшою безсоромністю насильства уживають.

Колиж однак признається серед певних обставин насильство, тоді не можна відразу осуджувати без згляду на обставини в нинішній суспільности війну як таку. Війна є, як звісно, дальшим продовженням політики з оружною силою. Коли хочемо судити про оправдання війни з пролетарського становища, то мусимо передусім виробити собі суд про політику, котрої дальшим продовженням є війна. Це, а не простий факт ужиття насильства, є для нас рішаючим.

Це, що супроти великих нещасть, які приносить війна і серед яких працюючі кляси далеко більше терплять як иньші кляси, ужиття оружної сили лише в найконечніших случаях дається оправдати,—є самозрозуміле. Але

кожний соціалдемократ міг би потрапити в великий клопіт, колиб захотів з огляду на ті нещастя осуджувати кожную війну. Навіть не кожную зачіпну війну можна осуджувати.

Ріжниця між зачіпною а оборонною війною є взагалі в багатьох случаях дуже сумнівна. Війна є таким страшним кроком, що мало знайти б можна такі правительства, хоч би й як були вони деспотичними й легкодушними, щоб на се легко рішались. З правила рішаються вони на війну лише в примусовім положенні, в конфлікті, який викликають обставини і в яким оба противники не знаходять мирного виходу. Хто тоді робить початок і виповідає війну, це є питання цілком другорядне, про це рішають менше згляди на „справедливість“ і „добро народу“ сеї чи другої сторони а дипломатична зручність і стратегічні згляди тут і там.

Чи була Японія зачіпною стороною в російсько-японській війні? Чи були зачіпними Бури супроти Англійців? Хто може зі совістю рішити ці питання? Хто хотів би свою згоду на війну зробити залежною від того, чи його нація була зачіплена, чи сама була наступаючою, мусів би найтись в положенні рідко скорше як в пару років по заключенню мира, щоби міг з повною докладністю на це питання відповісти.

Соціальна демократія може однак знайтись в положенні, що сама зажадає зачіпної війни. В р. 1848 уважали Маркс і Енгельс зачіпну війну Німеччини проти Росії за конечну. 2 липня 1848 р. писала „Neue Rheinische Zeitung“:

„Лише війна з Росією є війною революційної Німеччини, війною, в котрій вона може обмитись з гріхів минувшини, може змужніти, може своїх власних автократів поконати, в котрій вона зможе, як се годиться для народу, що розриває кайдани довгої і тяжкої неволі, окупити жертвою своїх синів пропаганду цивілізації,—і освободжуючись на вні освободжується в собі самій“¹⁾).

Пізнійше старалися Маркс і Енгельс вплинути на публичну опінію Англії, щоби спонукати Англію до війни з Росією. Царат уважали вони за найнебезпечнішого ворога європейської свободи і були переконані, що лише оружна сила якоїсь із західних держав є в силі зробити його нешкідливим. Чи маємо ми їх за це ганити? Певно ні.

Але тут ходить о щось більше, як лише о простий суд над минувиною, що було б впрочім побічне. Тут ходить як-раз про питання, яке саме тепер через російську революцію кожної хвили може стати на часі. Припустім, що революція в Росії побідить і її відгук приведе також в Франції до державної керми пролетарський режим, створить зате коаліцію європейських монархів проти російської революції. Чи протестувала б тоді соціалдемократія, коли б французька республіка пішла в поміч російській? Сумніваємося. В виду цього вона добре робить, коли не осуджує наперед кожную війну без огляду на обставини.

¹⁾ Gesammelte Schriften von Marx und Engels herausgegeben von Mehring, 3 Band, S. 114.

Правда, як довго маємо до діла з капіталістичним правительством, є майже кожна війна, яку воно викликає, шкідливою для інтересів пролетаріату і для згідного з тими інтересами загального суспільного розвитку і через те повинні бути зі становища пролетарського опрокинені.

Підчас недавньої дискусії над пропагандою Ерве в Франції закинено вправді з деяких сторін товаришові Ерве, що коли б прийшло до війни між Францією а Німеччиною, то це могла б бути війна між республікою а монархією, в котрій разом з Францією і демократія була б загрожена; висунено навіть таке страхіття, що Франція, коли зістала б через Німеччину побіджена, може стратити свою національну єдність, свою своєрідність, а навіть і свою мову. Але все це являється пустими фантазіями.

Навіть в 1871 р., коли Франція лежала безпомічно на землі, її республіка не скинула ще з себе лущин революційного зачатку і республіканська думка мала ще пропагандистичну силу в лібералізмі усіх країв, то Бісмарк неважився накинати Франції монархію. І мав би тепер якийсь німецький муж стану про це думати, коли буржуазна третя республіка стала силою консервативною, яка збралась з дідичним ворогом демократії і ввела марселіезу на двір царський? Де думка буржуазної республіки стратила всю силу, і монархії чуються тепер загроженими від соціал-демократії, в не від буржуазного республіканізму? Де Париж став Меккою усіх монар-

хів і Парижани витають їх з більшим одушевленням, як коли в 1867 р. під *Bas-Empire*.

Але так само мало хто з німецьких мужів стану думає жадати, на случай коли б мало прийти до війни з Францією, якогось куска французької землі в Європі, як нагороду за побіду. Німеччина терпить ще тепер досить через те, що не є чисто національною державою, що на своїх границях має Французів, Данців, Поляків і т. д., котрі їй часто важко тяжать в жолудку. Збільшення таких елементів значилоб лише побільшення клопотів німецькій державі.

А не є німецьке цісарство протестантським? Кожний шматок Франції, який би воно заанектувало, збільшилоб лише його католицьке або, що важнійше, його нехристиянське населення. Вже партикуляризм католицької Баварії є пруському протестантському цісарству досить не вигідним.

Німеччина має ще простір, куди могла би поширитися, не натрапляючи на надто великий опір. Німці в Австрії в більшості радо згодилися би на анексію до Німеччини, старонімецька монархія Габсбургів цілком не могла би ставити якогось сильнішого опору. Мимо того пруські мужі стану все відпирали німецький ірредентизм в Австрії, бо їм видається небезпечним збільшувати в Німеччині непруські, не протестантські елементи. Де тут мало б вирости бажання Німеччини на французьку землю!

Лише є дві причини, що могли б замотати Францію в війну: її союз з Росією і її колоніяльна політика.

І як у Франції, так стоїть справа і в інших державах Європи. Тепер, коли Росія, по війні з Японією, лежить поконана на землі, жадна європейська війна не є мислима, яка не була б безглядно нікчемна і противна. Жадна, котра не наражувала б на найбільші шкоди інтереси пролетаріату і суспільний розвиток. Жадна, на недопущення якої не можна було б ужити всіх відповідних способів.

Яких же способів може до сего ужити пролетаріат?

Дуже доцільний спосіб була б переміна сталого війська на міліцію. Така переміна не робить війни не можливою, не лишає краю без оборони. Правда, при теперішнім стані штуки воєнної і воєнної науки ведення війни з бажаними вислідами є можливе лише з вишколеними салдатами під проводом науково вишколеного караулу офіцерського. Але є се глупістю думати, що то все дасться осягнути лише при формі сталого війська, при формі корпусу офіцерського, що творить упрівіліювану касту, лише через відірвання салдатів від людности, через піддання відданного до війська під окремий воєнний закон, який його в усіх справах підчас і поза службою спихає до стану безвільного раба тому, хто його учить стріляти, машерувати, битися в відділах; і що наконєць це вишколення вимагає, щоби спосібний до війни, на коли він не жие в касарні під режимом сліпого послуху, не носив з собою оружя.

Система міліції не перешкоджає вишколенню спосібного до війни, радше улекшує

вишколити ще більше число спосібних до війни, як стало військо; але вона унеможливорює ужити армію як сліпе орудіє правительства. Через це є виключена можливість, щоби правительство починало війну, для якої між населенням нема одушевлення,—і так небезпека війни, коли не цілком усунена, то таки значно була б зменшена.

Проти сталого війська в кожний спосіб, також при бюджетовім голосуванню, виступати, є одним з перших обовязків кожного соціалістичного політика. Хто сего не держиться, поповнює зраду на справі пролетаріату.

Тим часом ми ще так далеко не дійшли, щоби в той спосіб вимусити заведення системи міліції. Щоби до його дійти, потреба революції.

Але чи таки нема вже жадного иньшого способу перешкодити війнам? Від ряду років думали анархісти, як то вони звичайно люблять „пряму акцію“, що найшли просту дорогу, котра зараз веде до ціли, і від них перейняли її сильно анархістично настроєні професіональні організації в Франції, з рядів котрих знова приклонники тої простої дороги дістались і до соціалістичної партії. Та дорога це проста відмова від воєнної служби салдатів, або принайменше запасних, як се між иншими пропагує товариш Ерве, що і дало причину до отсеї анкети.

Дійсно, спосіб цей є дуже простий, і колиб дався перевести, нехибний. І коли би проведення його в життя дійсно довело до того, що не допустило би до якоїсь дійни, то ледви

чи можна би проти нього щось в тих случаях — а їх є одна 100 — замітити, в случаях в котрих війна мусить бути погубною для інтересів населення. Я не знаю ніяких етичних основ, які промовляли би відразу зі становища пролетарського патріотизму проти нього.

Але чи се буде і чи є се можливе до переведення?

То є рішаче питання.

Передовсім, коли цей спосіб має унеможливити війну, то не може бути односторонно, але мусить бути по обох сторонах ужитий. Колиб ужилося його лише по одній стороні, то наслідком його булоб не унеможливлення війни, а відкриття границь краю для ворожої інвазії. Це доказало би отже лише то, що війна прибралаб для краю найгіршу форму, яку вона могла би прийняти. Це однак не може бути задачею пролетарської акції. Інвазія неприятельського війська означає таке невисказано страшне нещастя для цілого краю, що вона сама з себе накликає усе населення до відпору і ні одна кляса не може не піддатися її могучій струї.

Дійсно, коли деякі товариші роблять різницю між військовою оборонною а зачіпною і думають, що в першій случаю мусить кожний безоглядно, чи є до сего спосібний, чи обов'язаний, чи ні, іти в поле проти ворога, — то розуміли вони безперечно оборонну війну як відпір неприятельської інвазії. Однак є це дві різні справи. Яка й не булаб причина війни, кожна нація, і нападена і нападаюча,

мусить дбати про це, щоби держати терен воєнний далеко від свого краю і перенести театр воєнних ділань до неприятельського краю. Чи то удасться, це не залежить від того, хто викликав війну, а лише від того, хто є сильніший і зручніший. Розуміється, міліція цілком не виключає, щоби війну не переносити на неприятельський край. Навідворот, вона уможлиблює зробити військо численнішим і скорше його змобілізувати, бо кожний спосібний до війни має оружє під рукою, а при системі сталого війська резерви доперва мусять іти по зброю.

Як би й не осуджувати війну, то таки не можливо поборювати її лише тому, що всі її найгірші спустошення приймається для власного краю. Отже ідея військового страйку має лише тоді якийсь смисл, коли вона з обох сторін виходить. Одностороння пропаганда військового страйку булаб безглуздою. Коли хто з тим виступає, мусить що найменше запевнитися, що і в інших націях ведеться така сама агітація.

Тим однак не сказано вже, що обосторонній страйк військовий заповідає ліпші наслідки.

Колиб такий страйк мав бути успішний, то мусів би він бути дійсним масовим страйком. Чи можна сего сподіватися? Що до сталого війська, то Єрве сам цього не приймає. Лишаються запасні. Але селяне певно не застрайкують, так само дрібне міщанство як та кож і індеферентні пролетарі. Отже можна тут говорити про з'організованих пролетарів, значить про тих з поміж них, що є запасними.

Але чи можна вірити, щоби хоч вони загально застрайкували? Страйк, котрого учасники можуть бути укарані смертю! А це не є смерть, на котру йдеться в оточенню маси товаришів в горячці битви, а смерть, на котру треба зі зимною кров'ю рішатися, в очах родини! Чи не був би нечуваний оптимізм приймати, що в якійсь державі 10000 людей спосібними були би до такого героїзму? Але що значить 10000 людей для нинішнього масового війська? Відсутність їх ледви чи помічено би.

Кожду пробу викликати масовий військо-вий страйк утоплено би в крові найвідваж-ніших борців пролетаріату. Але навіть не можна би прийти до звичайної спроби, без попередньої, довголітньої і безустанної пропа-ганди такого страйку. Але чи не знаємо, що це означало би в багатьох державах? Коли би німецька соціалдемократія узнала на якімсь зі своїх конгресів військовий страйк як так-тичне оруже і відтак відповідно до такого рішення розпочала пропаганду, то було би це найліпшим способом заповнити німецькі вяз-ниці і змести редакції і організації німецької соціалдемократії.

Чи може хотів би хто сказати, що є обо-в'язком прийняти на себе таке ризико задля тої великої ідеї, за для якої боремося? Але щож зискано би? Мучеництво задля ідеї, яку маса населення узнала би за злочин, бо прий-шлося би лишати на случай війни край отво-ром для неприятельської інвазії зі всіма її страшними наслідками.

І без найменшої можливости справді спинити війну, спровоковано би найгірша переслідування і лише з таким остаточним наслідком булаб до краю скомпромітована партія, її пропагандистична сила цілком спараліжована. І це останнє мусіло би наступити також і в тих краях, де дозволена є свобода преси і слова для такої агітації. Вона під кожним зглядом може нашій справі лише шкодити.

Ідея військового страйку є отже певно в добрій вірі подумана, незвичайно великодушно і героїчно, але є героїчною глупотою. Такий страйк є героїчний, але не менше глупий, як старання буржуазних мирових маняків усунути при допомозі мирових судів війну зі світа.

Одна і друга глупота опираються на тій помилці, що береться їх як відірвані факти. Супроти того мусимо все памятати, що війна є лише продовженням політики насильними способами. Поки не маємо сили спинити політику, котра веде до війни, доти не маємо також сили спинити війну. Але скоро раз маємо можливість таку політику спинити, то мусимо ту можливість ужити, нім ще не дійшло так далеко, що війна стала вже близькою грозою. Лише в той спосіб дадуться оминати війни. Всі старання спротивлятися війні в противенстві до правительств доперва тоді, коли війна стала вже очевидною близькою грозою, на нічо не здадуться.

Але цей запобігаючий спосіб приняла вже давно наша партія у всіх краях. Лише

при незвичайно корисних обставинах, які не дадуться предвидіти, можливо булоб їй унеможливити через якесь одиничне, героїчне виявлення сили війну, яка вже зістала проклямована. Тому всюди змагає вона безустанно звязки інтернаціональності скріплювати і паралізувати підюджування націй. Через її принципальне поборювання нинішньої політики охоронних цол (таможенних границь) і політики колоніальної, і через докази, що та політика не служить інтересам пролетаріату або загалу суспільности, а лише інтересам поодиноких упривілюваних верств в державах, на шкоду пролетаріатови і загалови суспільности, що народи не мають найменшої причини, задля таможених і кольоній хватати себе за чуби; через таку пропаганду недопустила партія, щоби війни кольоніальні і таможенні стали популярними, унеможливила правительствам викликати великі народні рухи для їх, підюджуючих народи, намірів.

Найсильнішою однак перешкодою для європейської війни є соціалістичні партії різних країв вже через простий факт їх могутньої екзистенції і їх революційної програми, через що кожний капіталістичний режим є загрожений, що в наслідок катастрофи паде. Та однак катастрофа, котра веде до ґрунтового упадку, є погром в легкодушній війні.

То знають усі правительства і вони знають, що там, де є сильна соціаль-демократія, погром в війні означає для них много більше, як утрата влади, гроша, може навіть і оплачуючих податки, і престиж: що це й може привезти кінець усього буржуазного режиму в

краю. Для того вони все і все переговорюють і відкладають зірвання зносин між собою.

Хоч як мало ще ми нині можемо зробити щось проти війни, яка наближувалась би до вибуху, то вистарчить, щоби ми виповнювали лише наш щоденний обов'язок, — боротись відповідно до нашої програми і скріпляти нашу силу, щоби все зробити для світового мира, що при нинішнім укладі сил можливо зробити.

Колиж би мимо того мало прийти до війни, то очевидно, що ніде ще не є пролетаріят так сильний, щоби міг через революцію — а військовий страйк означає революцію і то ще приготовану, дозрілу — унеможливити перед війною війну. Але всеж є вже він у всіх капіталістичних державах на стільки сильний, що кожна багата в страти, програна війна мусить стати вихідною точкою для революції, котра уґрунтує пролетарський режим, а тим створить дорогу до розвою, який веде до вічного світового мира.

НЕЗАБАРОМ БУДЕ ОДКРИТА
В КИЇВІ

КНИГАРНЯ

„СЕРП І МОЛОТ“.

В КНИГАРНІ БУДЕ
ВЕЛИКИЙ ВИБІР
УКРАЇНСЬКИХ КНИЖОК,
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ,
ГАЛИЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ,
КНИЖОК НА НІМЕЦЬКІЙ,
ПОЛЬСЬКІЙ І ДРУГИХ
МОВАХ.

50 коп. 0.90 (1986)

2867

Видавництво „СЕРП”

видало:

12. А.

- 1) М. Г. Ірляндська республіка. — карб
- 2) Л. Кульчицький. Федералізм і соціалістична політика. — „ 60 к
- 3) р. Заклинський. Іван Франко. — „ 50 к
- 4) К. Каутський. Патріотизм, війна і соціал-демократія — „ 40 к.
- 5) Др. Герман. Гуммерус Само- стійна Фінляндія (брошура на- писана финляндцем для видав- ництва) — „ 90 к.
- 6) Д. м. Донцов. Маркс, Енгельс, Ляс- саль і неісторичні народи. — „

Друкуються і приготовляються до друку:

- К. Каутський. Класова боротьба.
Віктор Чернов. До теорії класової боротьби.
К. Каутський. Національність і інтернаціональність.
Х. Житловський. Соціалізм і національне питання.
І. Гюйсманс (секретарь інтернаціонального бюро).
Фляндрія (брошура написана спеціально для
видавництва з з портретом автора).
Меморандум чехо-словацької робітничої с-д
партії до голяндсько-скандинавського комітету.
Меморандум Фінської с-д партії до голланд-
сько-скандинавського комітету.
Меморандум німецької незалежної с-д
партії до голяндсько-скандинавського комітету.
Жидівська соціалістична робітнича партія Поа-
лей-Ціон. Форми національної автономії.
Н. Андреев. Початки релігії.
Г. Бочковський. Білоруси та білоруське відрод-
ження.
Др. Карл Реннер. Нація як правна ідея й інтер-
націонал.
Др. Карл Реннер. Війна і переміни національної
думки.
Йозеф Гаммер. Що таке імперіялізм.
Др. Карл Реннер. Війна і інтернаціонал.
М. Залізник. Швейцарська федерація.
М. Залізник. Злучені держави Північної Америки,
В. Чернов. Пролетаріят і трудове селянство.
М. Церетелі. Права грузинського народу.

2867
28